

kratizace a ekonomický rozvoj. Palermo může představovat budoucnost Moskvy.“ (s. 183).

Ve světle této citace bychom si mohli přát vědět, je-li to občanská rovnováha, k níž nás po roce 1989 s novou silou roztočený „vicious and virtuous circle“ dovede. Hodnocení knihy si vypůjčím z časopisu *The Economist* z 6.

února 1993: „Je tu kniha, která se maskuje jako rutinní studie regionální vlády v Itálii, ale ve skutečnosti je to velké dílo ve společenských vědách, které lze řadit vedle Tocquevilla, Pareta a Webera.“

Zdenka Vajdová

Jacques Dupaquier, Denis Kessler: La société française au XIXe siècle. Tradition, transition, transformations

Paris, Fayard 1992. 529 p.

Na přelomu 70. a 80. let začal tehdejší ředitel laboratoře historické demografie při pařížské Vysoké škole sociálních věd (EHESS) Jacques Dupaquier organizovat anketu, která vešla do povědomí nejen francouzských historiků sociálních dějin, nýbrž i sociologů, demografů a antropologů pod názvem „3 000 rodin“ nebo „Anketa TRA“. Od roku 1980 desítky regionálních pracovníků, ponejvíce členů genealogických společností, procházelo desetileté souhrny záznamů o narozených, oddaných a zemřelých, které byly ve Francii zavedeny pro každou obec v roce 1792 spolu s předáním církevních matrik do civilní správy. Protože desetileté tabely francouzské civilní registrace obyvatelstva se dochovaly v úplnosti až od roku 1803, byl tento rok uznán za výchozí mezník ankety. Ze všech přibližně 37 tis. obcí ve Francii, které reprezentovalo do roku 1902 asi 100 tis. tabel, bylo získáno více než 92 tis. údajů o narození, 47 tis. o sňatku a 81 tis. o úmrtí osob jejichž příjmení začínala písmeny TRA. Tato tři písmena byla zvolena proto, že podle názoru jazykovědců se vyskytovala na začátku příjmení ve všech francouzských nářečích. Ze všech těchto údajů zanesených do pamětí počítačů byl vybrán vzorek 1 manželského páru na 10 tis. obyvatel na základě sčítání 1806 podle jednotlivých francouzských departementů, a to tak, že vždy šlo o rodinu založenou v letech 1803 až 1832 mužem s příjmením začínajícím písmeny TRA. Síť výzkumu rozhozená po celé Francii umožnila nalézt všechny potomky těchto rodin až do počátku 20. století, nehledě k tomu, že vznikl i samostatný téměř padesátitisícový soubor zápisů o sňatcích, z něhož je možno využít

velké množství údajů o profesní struktuře jednotlivých historických období, o endogamii a exogamii, o společenských skupinách uzavírajících mezi sebou sňatky, o volbě povolání synů podle otců či nikoliv a mnoha jiných důležitých ukazatelích sociální mobility. Pro 20. století jsou zatím zpracovány některé údaje do roku 1970 a počítá se s širokým využitím závěrů pro studium vývoje francouzské společnosti až do současnosti. Zájem o spolupráci projevila již řada oborů včetně badatelů o hospodářských otázkách, o vývoji osobního majetku ve Francii apod.

Dosavadní výsledky ankety, která není zcela ukončena ani po deseti letech a která si vyžádala nezměrné úsilí v organizaci dobrovolných spolupracovníků po celé Francii, dovolují publikaci prvních závěrů o transformaci francouzské společnosti v 19. století. „Tradice, přechod a transformace francouzské společnosti v 19. století“ je tedy volně přeloženým titulem dnes vycházející knihy pod vedením dvou významných pracovníků EHESS Dupaquiera a Kesslera a za spolupráce jedenácti dalších odborníků různých společenskovedních oborů včetně renomovaných specialistů pro výpočetní techniku. V úvodu nastiňuje Jacques Dupaquier svou koncepci „nových sociálních dějin“, které podle jeho názoru po odklonu převážné části dnešních badatelů od marxismu vyžadují i od nemarxistických koncepcí různých historických škol vypracování nového pojetí a nového zevšeobecňování vycházejícího z vědeckého pozorování spojeného s mikroanalýzou pramenných údajů. Inspiraci nalézá u historické demografie, oboru, jemuž se sám léta věnoval, a o němž se domnívá, že metodou rekonstrukce rodin na základě matrik vypracovanou v posledních třiceti letech sklídl ve výzkumu minulosti úspěchy nesrovnatelné s ostatními odvětvími historiografie. Jako duchovní otec ankety

„TRA“ se však přiznává k tomu, že chce jít daleko dále, než se podařilo historické demografii zpracováním stovek monografií o jednotlivých farnostech a novým pohledem na demografický vývoj ve Francii v tzv. předstatistickém období. Účelem ankety, která historicko-demografické metodologie využívá, mají být odpovědi na otázky, k nimž se až dosud historická demografie nehlásila, i když v registraci obyvatelstva pro jejich řešení existují vynikající pramenné údaje. Až dosud užívané údaje státních statistik pro 19. století dovolují pouze makroanalytický pohled na problémy sociální a geografické mobility obyvatelstva Francie. Anketa doufá proniknout mnohem hlouběji ke skutečnostem společenské transformace v jejím klíčovém období.

Recenzovaná kniha přináší ještě ne zcela úplný, avšak účtyhodně rozsáhlý materiál pro řešení následujících problémů, které organizátoři ankety vytipovali již před jejím zahájením nebo v průběhu výzkumu: Jaký byl podíl obyvatel měst a venkova na reprodukci francouzské populace v 19. století? Jak se podílelo obyvatelstvo různých oblastí Francie na obrovském vzrůstu vnitřní migrace v 19. století? Jaká byla úloha demografické báze při zachování regionální identity? Jak se podíleli imigranti z ciziny na formování francouzské populace? Jak to, že obyvatelstvo Francie rostlo i na konci 19. století, když již nebylo zajišťováno ani prosté střídání generací? Měli zde nějakou významnou úlohu cizinci? Jak rychle se imigranti integrovali do francouzské společnosti? Je možno potvrdit názor, že sociální mobilita ve Francii vzrostla po Velké revoluci? Jestliže francouzská společnost byla v 19. století méně „zablokována“ než později, jaký byl objem, důvod a rytmus společenských změn? Jak se společnost reprodukovala? Dědilo se sociální postavení? V jaké míře rozdíly v reprodukci sociálních skupin mohou vysvětlit společenský vzestup či proletarizaci?

Ve dvanácti kapitolách recenzované knihy různí autoři bohatě dokumentují odpovědi na mnohé z těchto otázek. Tabulky a grafy znázorňují vývoj ekonomických aktivit, demografického chování, účasti společenských skupin na vývoji obyvatelstva co do geografické i sociální mobility. Rozsáhlá kapitola je věnována ženské práci a ženským

povoláním, rozboru zaměstnání podle údajů obsažených v záznamech o sňatcích. Každému, kdo zná agregativní statistiky 19. století, musí být zřejmé, že kniha obsahuje skutečnosti studiem těchto statistik nedosažitelné.

Nejen pro historii samotné Francie, nýbrž i pro hlubší pohled na evropské dějiny je závažným zjištění, že z 3 tis. sledovaných rodin nejméně dvě třetiny vyhasínají ještě před začátkem první světové války. Bud' neměly vůbec žádné děti v poslední generaci, nebo pouze dcery, které se provdaly do jiných rodin. Tak z pozorování mizí, ledaže byly neprovdanými matkami nemanželských dětí nebo se provdaly za muže s příjmením „TRA“. 85 až 90 % dnes ještě žijících potomků z vybraných 3 tis. rodin pochází s největší pravděpodobností jen z 10 až 15 % těchto rodin.

I když se kniha týká transformace společnosti ve Francii v 19. století, není pro českého historika sociálních dějin či pro českého sociologa, etnografa nebo antropologa bez užítu zamyslet se nad prvními výsledky velké ankety. Otázky, které Jacques Dupaquier se svými spolupracovníky stanovil, jsou vysloveny tak sugestivně, že každého z badatelů zmíněných disciplín musí podnítit ke snaze odpovídat na ně v rámci studia společnosti českých zemí či jakékoliv jiné vznikající průmyslové společnosti. Proto i země, které si nemohou dovolit uspořádání tak nákladné ankety, mohou z dobře metodicky zvládnutých výsledků podobné ankety těžit. Mimo to metodologie vypracovaná pro anketu 3 tis. rodin ve Francii může sloužit příkladem každému, kdo se chce pokusit o skutečnou historickou sociologii. Sám Dupaquier v úvodu o „nových“ sociálních dějinách považuje historickou sociologii za svůj cíl. Odvolává se na definici sociálních dějin francouzských historiků R. Chartiera a D. Roche, kteří těmito dějinami rozumějí „studium lidí zaštiťovaných v jejich postavení a vztazích v lůně společnosti“ nebo ještě lépe: „vzít do úvahy totalitu faktů, které tvoří strukturu společnosti“. Dupaquier se však domnívá, že hlavní úloha při studiu historických společností připadne skutečné historické sociologii, schopné vysvětlit jejich fungování, aniž by do nich promítala ideologie a mravy společností dnešních.

Pavla Horská